

Zoirjonova Farangiz Anvar qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada biz turizmni rivojlantirish va ekologik barqarorlik o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganamiz, turizm sanoati va tabiiy dunyo o'rtasida yanada uyg'unroq yashashni yaratishga intilayotganda yuzaga keladigan muammolar va imkoniyatlarni ko'rib chiqamiz. Muammolarni chuqurroq tushunishga yordam berish va barqaror turizmni rivojlantirish uchun innovatsion yechimlarni ta'kidlash orqali biz butun dunyo bo'ylab jamiyatlar va iqtisodlarga foyda keltirgan holda atrof-muhitni himoya qiladigan sayohat uchun yanada barqaror va barqaror kelajakka yo'l ochishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: turizm, ekotizim, iqlim, biznes, biologik xilma-xillik, turistlar.

O'zbekiston hududidagi sayr-sayohatlar bayon qilingan juda ko'p manbaalarni uchratish mumkin. Ya'ni qadimgi ajdodlarimiz ijtimoiy turmush kechirish davomida ko'chmanchi sifatida ham har tomonga o'tib hayot kechirganlar. Oilaviy va urug'-qabila bo'lib, butun bor mol-mulkini turli ulovlarga (tuya, ot, eshak, xachir, ho'kiz va hokazo) ortib yaylovlar, cho'llar, tog'li joylarda qo'nib, ko'chib yurganlar. Bunday yurish-turish, albatta, ularga oson bo'lmagan. Lekin tabiiy sharoitlarda, yaylovlarda mol boqish, hayot kechirish, zilol suvlardan miriqib ichish, oftob nurlarida toblanish, sut-qatiq, go'sht va mevalarni iste'mol qilishning o'ziga xos lazzatlarini tatiganlar. Ajdodlarimizning sayr-sayohatlarini ko'z oldimizga keltirish uchun "Avesto", "Alpomish", "Go'ro'g'li", "Qirq qiz", "Tohir va Zuhra" kabi o'nlab dostonlar, "Temur tuzuklari", "Boburnoma" kabi badiiy, ilmiy, geografik asarlar misol bo'la oladi. Ayniqsa, buyuk sarkarda, Sohibqiron Amir Temurning jahonni kezishi, Boburning Hindiston tomon sarguzashtlari va u yerda kechirgan hayotiy tafsilotlari sayr-sayohatning mazmunini yanada to'ldiradi. Inson kamolotini ta'minlash, sihat-salomatligini doimiy ravishda yaxshilab borishda sayohatlarning (ko'l yoqalarida tunash,

kemalarda yurish, tog'larga chiqish va hokazo) amaliy mohiyatlarini sharq tabobatining sultoni Abu Ali ibn Sino ilmiy jihatdan o'rganib, ularni meros qilib qoldirganligi bugungi kunda muhim ahamiyatga egadir. Yurtimizning geografik tuzilishi juda xilma-xildir. Ya'ni sharqda Tyan-Shan tog'larining shohobchalari (davomi), janubda Turkiston, Hisor tog'lari o'rtada esa Zarafshon, Nurota tizma tog'larining suvli hamda ko'klamzor maydonlarida aholi ko'proq yashaydi. Shu sabab u yerlarda dam olish, hordiq chiqarish, sog'lomlashtirish maskanlari ko'plab qurilgan. Respublikaning g'arb va shimol tomonlari cho'l-sahrolar bilan tutashgan bo'lsa-da past, yassi tog'lar bilan o'ralib, Chimqo'rg'on, Arnasoy, Kattaqo'rg'on kabi suv omborlari, katta-kichik sun'iy ko'llarning nam havosi ekologik jihatdan tabiiy muvozanatni saqlab turadi. Orol dengizi muammolari ham asta-sekin hal qilinish arafasidadir. Respublikada turizmning shakllanishi va rivojlanishi haqida bir qator ilmiy-ommabop kitoblar, o'quv-uslubiy qo'llanmalar yaratilgan. Ular orasida mutaxassis olimlar R. Abdumalikov, T.X. Xoldarov va boshqalar tomonidan tayyorlangan dasturlar, o'quv-qo'llanmalar muhim ahamiyatga ega. Respublika turizmi tarixida I.G'. Xolmurodov, V.I. Kucheryavix (Samarqand), V. Ratsek, A.V. Kolbinsev (Toshkent) kabi iqtidorli mutaxassislarning o'rni e'tiborga loyiqdir. O'zbekistonda turizmni rivojlanishi yuqoridan berilgan ko'rsatmalar asosida faoliyat ko'rsatib keldi. Endilikda davr talablariga mos ravishda tarixiy shaharlarga sayr (ekskursiya) uyushtirishga katta e'tibor berilmoqda. Bu yo'lda katta-katta shaharlar va chet ellardan tashrif buyurgan sayohatchilarni Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlarda qabul qilish, ularga madaniy xizmat ko'rsatish borasida yuqori tajribalarga erishildi.

O'zaro bog'liqlik kuchayib borayotgan dunyoda turizm iqtisodiy o'sishni, madaniy almashinuvni va global tushunishni boshqaradigan kuchli kuch sifatida paydo bo'ldi. Biroq turizm industriyasining jadal kengayishi uning atrof-muhitga, tabiiy yashash joylarining buzilishidan tortib, havo va suv resurslarining ifloslanishigacha bo'lgan zararli ta'sirini ochib berdi. Turizmni rivojlantirish foydalari bilan atrof-muhitni muhofaza qilish majburiyatini muvozanatlash hukumatlar, biznes va sayohatchilar uchun dolzarb masalaga aylandi. Butun dunyo

bo'ylab yo'nalishlar barqaror turizmni rivojlantirish muammosi bilan kurashayotgan bir paytda, zaif ekotizimlarni himoya qilish, biologik xilma-xillikni saqlash va iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish zarurati har qachongidan ham dolzarb bo'lib qoldi. Atrof-muhitga etkazilgan zararni minimallashtiradigan va tabiiy resurslardan foydalanishni rag'batlantiradigan mas'uliyatli turizm amaliyotlariga ustuvor ahamiyat berish orqali biz sayyoramiz ekotizimlarining nozik muvozanatini hurmat qiladigan yanada barqaror sayohat modelini yaratishimiz mumkin. Turizm ikki qirrali qilich bo'lib, u butun dunyo bo'ylab yo'nalishlarga iqtisodiy farovonlik va madaniy almashinuv olib kelishi mumkin, lekin u sayyoramizning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash uchun hal qilinishi kerak bo'lgan ekologik muammolarni ham keltirib chiqaradi. So'nggi o'n yilliklarda turizmning jadal o'sishi ko'plab mashhur sayohat yo'nalishlarida odamlarning haddan tashqari ko'payishi, ifloslanishi va ekotizimning buzilishiga olib keldi, bu esa atrof-muhitni muhofaza qilishni birinchi o'ringa qo'yadigan mas'uliyatli turizmni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Turizmni rivojlantirish bilan bog'liq asosiy muammolardan biri uning tabiiy yashash joylari va yovvoyi tabiatga ta'siridir. Mehmonxonalar, dam olish maskanlari va turistlarni joylashtirish uchun infratuzilmani qurish ko'pincha o'rmonlarning kesilishiga, yashash joylarining yo'q qilinishiga va mahalliy ekotizimlarning buzilishiga olib keladi. Haddan tashqari suvdan foydalanish, chiqindilarni hosil qilish va sayyohlik faoliyati natijasida ifloslanish atrof-muhit degradatsiyasini yanada kuchaytirib, biologik xilma-xillik va ekotizim salomatligiga tahdid soladi. Ushbu salbiy ta'sirlarni yumshatish uchun iqtisodiy o'sish va atrof-muhitni muhofaza qilish o'rtasidagi muvozanatni saqlash uchun barqaror turizm amaliyotlarini qabul qilish kerak. Barqaror turizm sayohat faoliyatining ekologik izini minimallashtirishga va tabiiy resurslar va madaniy merosni saqlashga yordam berishga intiladi. Bunga turli chora-tadbirlar yordamida erishish mumkin, jumladan:

1. Eko-do'st infratuzilma: Resurs iste'moli va uglerod chiqindilarini kamaytirish uchun barqaror materiallar va energiya tejaydigan texnologiyalar bilan turistik ob'ektlarni loyihalash va qurish.

2. Chiqindilarni boshqarish: Chiqindilarning paydo bo'lishini minimallashtirish va er va suv resurslarining ifloslanishini oldini olish uchun chiqindilarni kamaytirish, qayta ishlash va kompostlash dasturlarini amalga oshirish.

3. Bioxilma-xillikni saqlash: yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni himoya qilish va kelajak avlodlar uchun tabiiy yashash joylarini saqlab qolish uchun tabiatni muhofaza qilish va yovvoyi tabiatni mas'uliyat bilan kuzatish amaliyotini qo'llab-quvvatlash.

4. Jamoatning ishtiroki: mahalliy hamjamiyatlarni turizmni rejalashtirish va rivojlantirishga jalb qilish, ularning madaniy merosi hurmat qilinishi, ularning turmush tarzi qo'llab-quvvatlanishi va turizmdan olinadigan foyda adolatli taqsimlanishini ta'minlash.

5. Ta'lim tashabbuslari: sayyohlar o'rtasida ekologik muammolar haqida xabardorlikni oshirish va plastmassadan foydalanishni kamaytirish, suvni tejash va yovvoyi tabiatni hurmat qilish kabi mas'uliyatli xatti-harakatlarni rag'batlantirish.

Ushbu barqaror amaliyotlarni turizmni rivojlantirish tashabbuslariga integratsiyalashgan holda, destinatsiyalar sayyohlik va atrof-muhit o'rtasida yanada uyg'un munosabatlarni yaratishi mumkin, bu esa tashrif buyuruvchilar va mezbon jamoalar uchun foydali bo'lgan mas'uliyatli sayohat modelini rivojlantirishi mumkin. Hukumatlar, korxonalar va sayohatchilar barqaror turizm amaliyotini ilgari surish va kelajak avlodlar uchun sayyoramizning tabiiy go'zalligi va biologik xilma-xilligini saqlab qolishda muhim rol o'ynashi kerak.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, turizmni rivojlantirish va atrof-muhitni muhofaza qilish bir-birini istisno qiladigan maqsadlar emas, balki odamlar va sayyoramiz farovonligini ta'minlash uchun ehtiyotkorlik bilan boshqarilishi kerak bo'lgan mas'uliyatli sayohatning o'zaro bog'liq jihatlaridir. Barqaror sayyohlik amaliyotlarini qabul qilish va atrof-muhitni muhofaza qilishga ustuvor ahamiyat berish orqali biz dunyomizning tabiiy va madaniy xilma-xilligi boyligini nishonlaydigan va uni kelajak avlodlar uchun himoya qiladigan yanada barqaror va

barqaror turizm sanoatini rivojlantirishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdumalikov R., Xoldarov T., Daurenov E. Yu. Turizm. T., 1997.
2. Подготовка общественных туристических кадров. М., 1982.
3. Туризм в школе. М.: ФиС, 1983.
4. Шальков Ю.А. Здоровье туриста. М.: ФиС, 1987.
5. Хусанбаев Б.М., Тулаганов Л.А., Разина В.Г. Дорогами Великого шелкового пути. Т., 1995.